

О. С. Савченко, аспірант кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті обгрунтовано, що цифровізація і цифрові технології змінили істотним чином і саме публічне управління, і людське суспільство, а також змінили та підвищили якість життя. Подальший розвиток цифрових технологій є ключовим напрямом розвитку публічного управління будь-якої країни та регіону світу, робить можливим появу таких нових інноваційних цифрових продуктів, як, наприклад, створення цифрової медицини, формування електронного уряду, надання електронних послуг населенню, формування «розумних», або інтелектуальних, міст, впровадження промислових виробництв, керованих штучним інтелектом. Пандемія COVID-19 виокремила такі гострі проблеми, як, зокрема, «цифрова бідність», і ще раз підтвердила необхідність цифрової трансформації.

Впровадження цифровізації публічного управління стрімко поширюється у світі. Водночас розмах і специфіка цього явища у різних країнах різні. У 2020 р. у рейтингу, складеному на основі оцінки розвитку електронного уряду 193 членів ООН, що враховує охоплення та якість онлайн-послуг, стану телекомунікаційної інфраструктури та наявного людського потенціалу, перші три місця посідали Данія, Республіка Корея та Естонія.

Автором проаналізовано досвід впровадження цифровізації в систему публічного управління у Німеччині, Франції, Великобританії та Естонії.

Обгрунтовано, що досвід європейських країн щодо запровадження цифровізації публічного управління має такі ознаки: поступовість реформ, адаптація наявних інструментів до цифрової ери; багаторівневе регулювання (державне, незалежна влада, приватне), співпраця влади та бізнесу; відкритість публічних даних; активна громадська участь; акцент на захисті персональних даних у регулюванні використання цифрових технологій; орієнтованість на рівність осіб у доступі до технологій та їх використанні; підтримка держави (субсидії на підключення до Інтернету, навчання цифрових навичок, підтримка незахищених верств громадян); комплексний підхід до реформування законодавства у зв'язку з розвитком цифрових технологій (трудові відносини, охорона довкілля, громадські послуги, публічна власність, зв'язок); орієнтованість на європейське та міжнародне співробітництво, включення до загальносвітових процесів.

Ключові слова: публічне управління, цифровізація, цифрове суспільство, електронні послуги, цифрові компетенції.

O. S. Savchenko. Current trends in the implementation of digitalization of public administration in the countries of the European Union

The article substantiates that digitization and digital technologies have significantly changed both public administration and human society, changed and improved the quality of life. The further development of digital technologies is a key direction in the development of public administration of any country and region of the world, makes possible the emergence of such new innovative digital products as, for example, the creation of digital medicine, the formation of electronic government, the provision of electronic services to the population, the formation of “smart” or intellectual cities, introduction of artificial intelligence-controlled industrial production. The COVID-19 pandemic highlighted such pressing issues as, for example, “digital poverty” and once again confirmed the need for digital transformation.

The implementation of digitalization of public administration is widely spread in the world. At the same time, the scope and specificity of this phenomenon are different in different countries. In 2020, the first three places were occupied by Denmark, the Republic of Korea, and Estonia in the ranking based on the e-government development assessment of 193 UN members, which takes into account the coverage and quality of online services, the state of the telecommunications infrastructure, and the existing human potential.

The author analyzed the experience of implementing digitalization in the public administration system in Germany, France, Great Britain and Estonia.

The article substantiates that the experience of European countries regarding the introduction of digitalization of public administration has the following characteristics: gradual reforms, adaptation of existing tools to the digital era; multi-level regulation (state, independent government, private), cooperation between government and business; openness of public data; active public participation; emphasis on the protection of personal data in the regulation of the use of digital technologies; focus on the equality of persons in access and use of technologies; state support (subsidies for connecting to the Internet, training in digital skills, support for vulnerable groups of citizens); a comprehensive approach to reforming legislation in connection with the development of digital technologies (labor relations, environmental protection, public services, public property, communication); focus on European and international cooperation, inclusion in global processes.

Key words: public administration, digitalization, digital society, electronic services, digital competences.

Постановка проблеми. Цифровізація і цифрові технології змінили істотним чином і саме публічне управління, і людське суспільство, а також змінили та підвищили якість життя. Подальший розвиток цифрових технологій є ключовим напрямом розвитку публічного управління будь-якої країни та регіону світу, робить можливим появу таких нових інноваційних цифрових продуктів, як, наприклад, створення цифрової медицини, формування електронного уряду, надання електронних послуг населенню, формування «розумних», або інтелектуальних, міст, впровадження промислових виробництв, керованих штучним інтелектом. Пандемія COVID-19 виокремила такі гострі проблеми, як, зокрема, «цифрова бідність», і ще раз підтвердила необхідність цифрової трансформації.

У період необхідної соціальної ізоляції завдяки цифровим технологіям була створена можливість безперервного функціонування економіки, освіти, медицини, системи надання адміністративних послуг, збереження робочих місць, функціонування віддалених офісів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми цифровізації, цифрових трансформацій публічного управління, розвитку електронного уряду та електронної демократії, запровадження електронних технологій у публічне управління, оптимізації системи управління через запровадження інформаційно-комунікаційних технологій аналізують закордонні та українські вчені, зокрема О. Берназюк, Т. Биркович, В. Биркович, В. Дрешпак, Н. Грицяк, О. Кабанець, О. Карпенко, П. Клімушин, В. Куйбіда, І. Лопушинський, І. Макарова, В. Наместнік, О. Орлов, М. Павлов, О. Пархоменко-Кутцевіл, Ю. Пігарев, Г. Почепцов, В. Ракіпов.

Водночас відсутня систематизація сучасних тенденцій запровадження цифровізації публічного управління в країнах Європейського Союзу.

Мета статті. Головною метою роботи є систематизація сучасних тенденцій запровадження цифровізації публічного управління в країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Впровадження цифровізації публічного управління стрімко поширюється у світі. Водночас розмах і специфіка цього явища у різних країнах різні. У 2020 р. у рейтингу, складеному на основі оцінки розвитку електронного уряду 193 членів ООН, що враховує охоплення та якість онлайн-послуг, стану телекомунікаційної інфраструктури та наявного людського потенціалу, перші три місця посіли Данія, Республіка Корея та Естонія. Далі йшли Фінляндія, Австралія, Швеція, Великобританія, Нова Зеландія, США, Нідерланди, Сінгапур, Ісландія, Норвегія та Японія [1].

Історія запровадження цифровізації публічного управління у Німеччині розпочалася у 1998 р. після опублікування урядом країни доктрини «Прогрес та оновлення – шлях Німеччини у XXI століття». У доктрині наголошувалось на необхідності впровадження нових інформаційних технологій у публічне управління та модернізації процесу. На розроблення лише організаційних моментів запровадження цифровізації публічного управління країни знадобилось два роки, а реалізація самої ідеї зайняла три роки. За цей час головним проривом стало спрощення податкових процедур, а саме подання декларації до відповідних органів [2].

У 2003 р. було розроблено програму BundOnline 2005, в якій було позначено пріоритети розвитку цифровізації публічного управління, яких потрібно було досягти за три роки. Серед таких пріоритетів можна назвати створення загальної бази даних громадян, прискорення ідентифікації інформації, об'єднання всіх державних та муніципальних послуг на одному порталі, створення смарт-картки. Незважаючи на початковий позитивний настрій та активну позицію, досягти значних результатів проєкту не вдалося [3].

Основними перспективами розвитку для Німеччини досі залишаються розширення спектру надання державних послуг; формування єдиного інформаційного простору, збільшення частки співробітників в органах, які користуються електронним документообігом; розвиток смарт-карток [4].

Діяльність електронного уряду в державах Європи регламентується міжурядовими актами (нормативними документами ЄС) Серед них слід назвати Міністерську декларацію про електронний уряд від 2009 р., План дій 2010, програми розвитку IDABS та ISA. У цих документах закріплено організаційні засади діяльності електронного уряду у країнах Євросоюзу, зокрема цілі електронного уряду, принципи та форми взаємодії, відповідальність [3].

Програма IDABS орієнтована на формування як єдиної нормативно-правової бази на території всього Євросоюзу, так і уніфікованих правових актів у країнах ЄС у сфері цифровізації публічного управління. Крім правової бази, також планувалося сформувати організаційно-технічну документацію, зокрема різні стандарти, інструкції. У рамках проєкту ISA мали запровадити такі інноваційні технології, які б дали змогу значною мірою спростити взаємодію бізнесу, громадян та держави. У планах реалізації планувалося створення каналів зворотного зв'язку на інформаційних платформах, мобільних додатках, а також впровадження системи самостійного моніторингу за благоустроєм територій. Ініціатива 2010 має максимально загальний характер та визначає еталонну модель функціонування підсистем електронного уряду, включаючи різні концепції [3].

Новий етап впровадження цифровізації публічного управління розпочався в Німеччині у 2015 р., коли на федеральному урядовому рівні були здійснені дії щодо активної реалізації прийнятого у 2013 р. закону про цифрові послуги, або про електронний уряд (EGovG: E-GovernmentGesetz), та консолідацію політики в цій галузі. Були створені координуючі структури у федеральному уряді, форуми з представників груп інтересів, інститути кооперації з органами регіональної та муніципальної влади [5].

У 2017 р. після ухвалення федерального рамкового закону про доступ до онлайн-послуг (OZG: Onlinezugangsgesetz) була затверджена урядова програма «Поліпшення онлайн-доступу до державних послуг» (Improvement of Online Access to Public Services), в рамках якої Німеччина планувала до 2022 р. перейти до надання 575 видів державних та адміністративних послуг та процесів громадянам у цифровій формі через Інтернет. Програма включає три ключові аспекти, такі як оцифрування сервісів та процесів, створення спеціальної інформаційної мережі, що об'єднує міністерства та відомства трьох рівнів (федерального, земельного, комунального), розроблення зручного інтерфейсу для користувачів [6].

У 2019 р. була створена організаційна структура «Федеральна ІТ-кооперація» (Föderale IT-Kooperation, FITKO) [7], до основних функцій якої віднесено оперативне забезпечення кооперації між рівнями влади, особливо з муніципальним рівнем у галузі цифрового управління. Нині програма загалом ще не завершена, і низка сервісів поки що не діє. Водночас уже є окремі історії успіху, серед яких відзначають Федеральне агентство у справах міграції та біженців (BAMF), яке завдяки оцифруванню сервісів та створенню мережі з 2015 до 2018 рр. зуміло збільшити обслуговування із 40 тис. до 1 млн осіб на рік. Це дало змогу різко знизити соціальну напруженість, пов'язану з напливом мігрантів [6, с. 334–337].

Таким чином, німецький досвід щодо розвитку електронного уряду є досить позитивним, адже формує можливість надання послуг та документів через інформаційно-комунікативні технології. Він може бути особливо корисним для нашої країни, де цей процес через різні управлінські проблеми йде повільно і потребує додаткових імпульсів. Німецький досвід у цьому разі демонструє систему заходів, яких можна вжити для інтенсифікації процесу, включаючи загальну спрямованість перетворень «зверху вниз» від більш дієвих рівнів (державного та регіонального) до менш дієвих (місцевих), створення постійних мереж кооперації між ними, а також залучення у процес усіх зацікавлених акторів (stakeholder), використання досвіду «історій успіху» тощо.

Говорячи про особливості запровадження цифровізації публічного управління у Німеччині, можемо виділити максимально простий спосіб подання електронної податкової декларації, роз'єднаність інформаційних порталів федерального, державного та місцевого рівнів, успішне впровадження систем аналізу великих даних та інтеграцію з інформаційним простором Євросоюзу [8].

У Великобританії була розроблена стратегія модернізації уряду, особливу роль у якій відігравала програма заходів зі створення системи електронних державних послуг «Електронні громадяни, електронний бізнес, електронний уряд». У контексті публічного управління та структурування цієї системи була розроблена концепція надання публічних послуг в інформаційному середовищі, що передбачає розвиток усіх електронних видів сервісу за допомогою мережі Інтернет, мобільного зв'язку, цифрового телебачення або центрів обслуговування. Створення у Великобританії системи «Електронний уряд» (E-government) дало їй змогу стати одним із лідерів серед інших європейських країн в цьому напрямі. Мета масштабної програми модернізації та реконструкції публічного управління з використанням інформаційних технологій полягає в тому, що проекти «електронного уряду» мають не тільки включати надання інформації громадянам, але й сприяти підвищенню ефективності та оперативності роботи державного апарату загалом [9].

У Франції спостерігались різні етапи цифровізації публічного управління: від «інформаційного суспільства» та «електронної адміністрації» до «відкритої адміністрації» та «цифрової держави». Назви відображають загальносвітову еволюцію, яку кожна країна сприймає з тією або іншою часткою своєрідності. Сучасний етап нерідко пов'язують з уберізацією – трансформацією сектору діяльності за допомогою інноваційної економічної моделі, що базується на цифрових технологіях [10, с. 30].

Важливою подією у правовому регулюванні цифровізації стало прийняття Закону про цифрову республіку (державу) від 7 жовтня 2016 р. № 2016-1321 [11]. Закон передбачив три магістральні напрями «цифрової держави», такі як обіг даних та знань, захист прав у цифровому суспільстві та доступ до цифрових технологій [11].

Закон про цифрову республіку чималою мірою присвячений реалізації таких напрямів, як бюджетна прозорість, доступ до публічної інформації, розкриття інформації про майно посадових осіб та залучення (участь) громадян. Проблема доступу до інформації давно отримала науковий та нормативний відгук, але її вирішення не може не залежати від рівня розвитку технологій. І в цифрову епоху навіть напрацьовані раніше досягнення будуть переглядатися. Принцип транспарентності спонукає відкривати публічні дані, змінюючи право доступу до інформації [12, с. 838]. Водночас не можна не відзначити зважений підхід французів до транспарентності; вважається, що парадоксальним чином надмірна транспарентність може привести до ігнорування громадянами публічних даних, роблячи їхню участь в управлінні непотрібною. Саме тому важливою складовою частиною транспарентності є мета відкриття даних (підзвітність та підконтрольність влади) [13, с. 12].

У зв'язку з цим підкреслимо відмінні французькі риси відкритості. Так, у процеси обміну публічними даними залучено як органи публічної влади, так і громадські установи, які не є органами влади; з 1 січня 2017 р. обмін публічною інформацією між органами виконавчої влади (як між собою, так і з публічними установами) не може здійснюватися на оплатних засадах.

У законодавстві Франції закріплено принцип нейтральності Інтернету, що гарантує відсутність дискримінації в доступі до мережі з боку провайдерів. Оператори інтернет-послуг не зможуть, наприклад, запропонувати деяким клієнтам Інтернет повільний, а іншим – швидкісний, якщо йдеться про доступ до однієї послуги з однієї пропозиції. Орган регулювання електронних комунікацій та пошти буде дбати про дотримання принципу захисту прав і має бути забезпечений необхідними юридичними засобами (зокрема, правом накладати санкції) [14].

Крім того, під час пропозиції послуг оператори тепер повинні враховувати, що з 1 січня 2018 р. будь-яке обладнання, яке розміщується на французькій території, має бути сумісним із нормативом IPv6 [14].

У Законі про цифрову республіку багато норм, що гарантують портабельність даних. В основі цього права споживача лежить стимулювання конкуренції між операторами [15, с. 41]. Для цього до законодавства про захист прав споживачів внесені норми (щодо договорів надання послуг електронної комунікації), що дають споживачеві право за будь-яких обставин повністю перенести, «забрати» свої дані. Це означає, що інтернет-оператори зобов'язані створити і дотримуватися зобов'язань, що дають змогу повернути, перенести дані користувача (неважливо, чи йдеться про рахунок користувача онлайн-банку, службу електронної комерції або переваги на сайті прослуховування музики онлайн). Ці дані мають бути у відкритому форматі, що дає змогу здійснювати легке використання [16].

Окрема увага у Франції приділена доступу до цифрових технологій. Закон про цифрову республіку виходить із територіального підходу: щоб доступ міг здійснюватися на всій території країни, компетенція розподілена між адміністративно-територіальними утвореннями. Генеральні територіальні схеми цифрового облаштування можуть тепер включати стратегію розвитку цифрових послуг. Мета полягає у тому, щоб збалансувати на певній території розподіл пропозицій цифрових послуг, використання публічних та приватних ресурсів, включаючи цифрову медіацію. Ці територіальні документи виробляються на основі загального акта. Так, Агентство цифрових технологій складає документ «Національні орієнтири розвитку цифрових послуг територіях» [16].

Досвід Франції з впровадження цифровізації публічного управління дає підстави зазначити, що основні засади цифровізації врегульовані у законодавчих актах та стосуються таких трьох аспектів, як обіг даних та знань, захист прав у цифровому суспільстві та доступ до цифрових технологій.

Наступною країною, де активно впроваджуються цифрові технології у публічне управління, є Естонія. Естонія входить до елітної групи країн у найвищих ешелонах Індексу розвитку електронного уряду ООН, її громадяни та державні службовці можуть отримувати доступ до широкого спектру послуг онлайн за допомогою безпечних цифрових посвідчень, включаючи здійснення платежів, доступ до повного медичного обслуговування та інтернет-голосування [17].

Сьогодні 99% державних послуг доступні онлайн 24/7, 30% естонців користуються i-Voting, і, за оцінками країни, зменшення бюрократії заощадило 800 років робочого часу [18].

Водночас в Естонії немає системно сформульованої стратегії розвитку електронного уряду або спеціальної урядової установи. У 1988 р. з'явилися «Принципи інформаційної політики», що були документом, у якому намічено найзагальнішу стратегію, і всі наступні документи були дуже специфічними [19, с. 49]. Формальна законотворчість у галузі високих технологій, як і в інших галузях громадського сектору, мінімальна. Згідно з естонським підходом до електронного уряду, ключовим є впровадження, а не виробництво надлишкових документів та створення додаткового пласта бюрократії [19].

Важливу роль у подібному успіху в Естонії відіграв збіг цілей двох груп раціональних акторів (фахівців у галузі IT-технологій та політичних реформаторів), незважаючи на відмінність їхніх інтересів. Співтовариство фахівців у галузі високих технологій було зацікавлене у застосуванні знань на практиці, а політичні лідери розглядали IT як засіб, що дає змогу досягти більш ефективного та мінімально витратного управління.

Специфіка естонського впровадження цифровізації у систему публічного управління полягала також у активній участі у забезпеченні послуг електронного уряду приватним сектором. Це виразилось не тільки у появі безлічі IT-компаній, у тому числі відомих типу KaZaA, Skype або Playtech. Ліберальний економічний режим та особливості фінансової політики сприяли розвитку банківського сектору, який став важливим учасником процесу впровадження IT-технологій за допомогою впровадження інтернет-банкінгу у 1996 р. Багато державних установ почали використовувати верифікаційну систему інтернет-банкінгу. Вже у 2002 р. 48% естонських користувачів Інтернету оплачували послуги електронного уряду онлайн через інтернет-банкінг [19, р.58].

Внесок політичних лідерів та представників IT-сектору спочатку полягав у визначенні правил та забезпеченні послуг на основі розвитку приватного сектору. Іншими словами, визначення правил у галузі електронного управління було відповіддю на запити ринку та забезпечення послуг у галузях із найменшими транзакційними витратами [17].

У 2002 р. уряд запровадив електронні ідентифікаційні картки, які могли бути використані як метод ідентифікації під час онлайн-транзакцій, безпечніший, ніж наявні прості методи, проте останні так і залишились поки що найбільш популярною формою онлайн-ідентифікації [17].

Проведений аналіз дає підстави виокремити три такі основні фундаментальні проекти цифровізації публічного управління Естонії:

- оцифрування реєстрів державних органів для надання необхідної інформації для підтримки електронних послуг;
- створення платформи X-Road, яка об'єднує різноманітні системи, що використовуються в державному та приватному секторах, і дає їм змогу обмінюватись інформацією;
- надання громадянам засобів для безпечного доступу до онлайн-сервісів шляхом надання цифрових ідентифікаційних карток і створення цифрових підписів, еквівалентних рукописним підписам.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведений аналіз дає підстави зазначити, що досвід європейських країн щодо запровадження цифровізації публічного управління має такі ознаки: поступовість реформ, адаптація наявних інструментів до цифрової ери; багаторівневе регулювання (державне, незалежна влада, приватне), співпраця влади та бізнесу; відкритість публічних даних; активна громадська участь; акцент на захисті персональних даних у регулюванні використання цифрових технологій; орієнтованість на рівність осіб у доступі до технології та їх використанні; підтримка держави (субсидії на підключення до Інтернету, навчання цифрових навичок, підтримка незахищених верств громадян); комплексний підхід до реформування законодавства у зв'язку з розвитком цифрових технологій (трудові відносини, охорона довкілля, громадські послуги, публічна власність, зв'язок); орієнтованість на європейське та міжнародне співробітництво, включення до загальносвітових процесів.

Список використаних джерел:

1. Исследование ООН: Электронное правительство 2020. Цифровое правительство в десятилетия действий по достижению устойчивого развития / Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк, 2020. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20-%20Russian.pdf>.
2. Груднов Д. Электронные партисипативные технологии в осуществлении современного публичного управления и деятельности электронного правительства. *Вестник МГЭИ*. 2020. № 2. С. 301–313. DOI: 10.37691/2619-0265-2020-0-2-301-313.
3. Hanson C., Luedtke S., Spicer N., Sørensen J.S., Mayhew S., Mounier-Jack S. National Health Governance, Science and the Media: Drivers of COVID-19 Responses in Germany, Sweden and the UK in 2020. *British Medical Journal Global Health*. 2021. Vol. 6. Is. 12. DOI: 10.1136/bmjgh-2021-006691.
4. Mukhoryanova O., Novikova I., Rudich S., Bogushevich E. E-Government in the Western European Countries, Asia and in the USA. *Indian Journal of Science and Technology*. 2016. Vol. 9. Is. 16. DOI: 10.17485/ijst/2016/v9i16/90757.
5. Kersting N., Graubner D. Die digitale Transformation der deutschen Verwaltung. Analysen zu Marktversagen und Daseinsvorsorge in Zeiten der Covid-19-Pandemie. *Zukunft denken und verantworten. Herausforderungen für Politik, Wissenschaft und Gesellschaft im 21. Jahrhundert* / W. Roters, H. Gräf, H. Wollmann (Hrsg.). Wiesbaden : Springer Fachmedien GmbH., 2020. S. 231–252.
6. Mergel I. Digital transformation of the German State. *Public Administration in Germany*. Palgrave Macmillan, 2021. P. 334–337.
7. FITKO. URL: https://www.fitko.de/Startdsarticle_5045183.
8. Vepkhvia G. E-government and E-governance: Various or Multifarious Concepts. *International Journal of Scientific and Management Research*. 2022. Vol. 5. Is. 1. P. 183–196. DOI: 10.37502/IJSMR.2022.5111.
9. Скорик О., Рябоконт Н. Цифрова трансформація моделі публічного управління: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 7. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/52.pdf.
10. Conseil d'État Puissance publique et plateformes numériques: accompagner l'ubérisation. Étude annuelle. Paris : La documentation Française, 2017. P. 249–250.
11. LOI n 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique. Available at: URL: <https://www.legifrance.gouv.fr>.
12. Auby J.-B. Le droit administratif face aux défis du numérique. *AJDA*. 2018. No. 15. P. 835–844.
13. Bouhadana I. Introduction. Transparency and Open Government: which Possible Convergence? *Transparency in the Open Government Era*. Paris : IMODEV, 2015. P. 5–13.
14. Grynbaum L., Le Goffic C., Morlet-Haidara L. Droit des activités numériques. Paris : Dalloz, 2014. 1040 p.
15. Protection des données personnelles. Se mettre en conformité d'ici le 25 mai 2018. Paris : éditions Legislatives, 2017. 447 p.
16. Martin V. La république numérique en débat au parlement : le projet de commissariat à la souveraineté numérique. *Les Nouveaux Cahiers du Conseil constitutionnel*. 2017. No. 4. P. 107–120.
17. Heath N. How Estonia became an e-government powerhouse, February 19, 2019. URL: <https://www.techrepublic.com/article/how-estonia-became-an-e-government-powerhouse>.

18. Kneuer M., Harnisch S. Diffusion of e-government and e-participation in democracies and autocracies. *Global Policy Journal*. 2016. Vol. 7. No. 4. P.548–556.

19. Krull A. ICT Infrastructure and e-readiness assessment report: Estonia (Vol.5). Tallinn : Praxis Center for Policy Studies, 2003.

References:

1. Issledovanie OON: Elektronnoe pravytelstvo 2020. Cifrovoe pravytelstvo v desyatiletii dejstvij po dostizheniyu ustojchivogo razvitiya [UN Study: E-Government 2020. Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development]. Organizaciya obedinennyh nacij. Niu-York, 2020. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20E-Government%20Survey%20-%20Russian.pdf> [in Russian].

2. Grudnov D. (2020). *Elektronnye partisipativnye tekhnologii v osushchestvlenii sovremennogo publichnogo upravleniya i deiatelnosti elektronnoho pravytelstva* [Electronic participatory technologies in the implementation of modern public administration and e-government activities]. *Vestnik MGEI* [Vestnik MGEI]. № 2. P. 301–313. DOI: 10.37691/2619-0265-2020-0-2-301-313 [in Russian].

3. Hanson C., Luedtke S., Spicer N., Sørensen J.S., Mayhew S., Mounier-Jack S. (2021). National Health Governance, Science and the Media: Drivers of COVID-19 Responses in Germany, Sweden and the UK in 2020. *British Medical Journal Global Health*. Vol. 6. Is. 12. DOI: 10.1136/bmjgh-2021-006691 [in Deutsch].

4. Mukhoryanova O., Novikova I., Rudich S., Bogushevich E. (2016). E-Government in the Western European Countries, Asia and in the USA. *Indian Journal of Science and Technology*. Vol. 9. Is. 16. DOI: 10.17485/ijst/2016/v9i16/90757 [English].

5. Kersting N., Graubner D. (2020). Die digitale Transformation der deutschen Verwaltung. Analysen zu Marktversagen und Daseinsvorsorge in Zeiten der Covid-19-Pandemie. *Zukunft denken und verantworten. Herausforderungen für Politik, Wissenschaft und Gesellschaft im 21. Jahrhundert / Roters W., Gräf H., Wollmann H. (Hrsg.)*. Wiesbaden : Springer Fachmedien GmbH. S. 231–252 [in Deutsch].

6. Mergel I. (2021). Digital transformation of the German State. *Public Administration in Germany*. Palgrave Macmillan. P. 334–337 [English].

7. FITKO. URL: https://www.fitko.de/Startdsarticle_5045183 [in Deutsch].

8. Vepkhvia G. (2022). E-government and E-governance: Various or Multifarious Concepts. *International Journal of Scientific and Management Research*. Vol. 5. Is. 1. P. 183–196. DOI: 10.37502/IJSMR.2022.5111 [English].

9. Skoryk O. & Riabokon N. (2020). *Tsyfrova transformatsiia modeli publichnoho upravlinnia: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii* [Digital transformation of the model of public administration: foreign experience and domestic realities]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok* [Public administration: improvement and development]. 2020. № 7. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/52.pdf [in Ukrainian].

10. Conseil d'État Puissance publique et plateformes numériques: accompagner l'ubérisation. Étude annuelle. Paris: La documentation Française, 2017. P. 249–250 [in French].

11. LOI n 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr> [in French].

12. Auby J.-B. (2018). Le droit administratif face aux défis du numérique. *AJDA*. No. 15. P. 835–844 [in French].

13. Bouhadana I. (2015). Introduction. Transparency and Open Government: which Possible Convergence? *Transparency in the Open Government Era*. Paris: IMODEV. P. 5–13.

14. Grynbaum L., Le Goffic C., Morlet-Haidara L. (2014). *Droit des activités numériques*. Paris: Dalloz, 2014. 1040 p. [in French].

15. *Protection des données personnelles. Se mettre en conformité d'ici le 25 mai 2018*. Paris: éditions Legislatives, 2017. 447 p. [in French].

16. Martin V. (2017). La république numérique en débat au parlement : le projet de commissariat à la souveraineté numérique. *Les Nouveaux Cahiers du Conseil constitutionnel*. No. 4. P. 107–120 [in French].

17. Heath Nick (2019). How Estonia became an e-government powerhouse. URL: <https://www.techrepublic.com/article/how-estonia-became-an-e-government-powerhouse> [in English].

18. Kneuer M., Harnisch S. (2016). Diffusion of e-government and e-participation in democracies and autocracies. *Global Policy Journal*. Vol. 7. No. 4. P. 548–556 [in English].

19. Krull A. ICT Infrastructure and e-readiness assessment report: Estonia (Vol. 5). Tallinn: Praxis Center for Policy Studies, 2003 [in English].